

PÊNASEYA MESNEWIYÊ Û DANASÎNA SÊ BERHEMAN JI ALIYÊ RUXSARÎ

KENANÊ NADO

Destpêk

Di edebiyatê de mîna ku tê zanîn du cureyên nivîsê hene yek ji van nesir/ pexşan ya din jî nezm/helbest e. Her berhema ku dê di edebiyata nivîskî de cihê xwe bigire mecbûr e ku ji van her du cureyan bi yekê hatibe nivîsandin.

Di vê xebatê de mebesta me ew e ku ji cureyeke nezmê a ku bi şiklê “mesnewî” tê binavkirin bidine nasîn. Em ê çarçove, rê û rêbaza mesnewiyê, nimûneyên yekemîn, geşedana vê cureyê û di edebiyata kurdî de cihê mesnewiyê û nimûneyên wê ji aliyê rûxsarî ve hilbigirin dest.

1. Mesnewî

Bi wateya xwe ya ferhengî an jî peyvî “didu didu” an jî tiştên bi vê rengî ne. Ev peyv bi eslê xwe erebî ye, lêbelê di erebî bi xwe de nayê bikaranîn. Di edebiyatê de jî cureyê nezmê ê ku her malikeke wê di nava xwe de bi kafiye be û wezna her malikê jî mîna hev be jê re “Mesnewî” tê gotin.

Mesnewî bi piranî dirêj in, yanî dibe ku bi hezaran malikên wê hebin. Lêbelê bi heman şiklî, wezn û kefiyeyê dibe ku mesnewiyên kurt jî hebin. Ev mesnewiyên kurt wek xezel û qesîdeyan carinan ji bo pesindayînê carinan jî çîrokên kurt ji me re vedibêjin. Ji ber vê yekê dema ku em qala mesnewiyê bikin divê em mesnewiyê bixwe jî bikin du beş. Yek ji van berhemên serbixwe ne ku wek kitêbekê an jî dîwanekê hatiye neşîrkirin. Ya din jî mîna ku pêşî qala wê kir ku ew jî mesnewiyên kurt in di mecmûeyan de wek xezelekê, qesîdeyekê cihê xwe digirin.

Mesnewî ji ber ku her malikeke wê di nav xwe de bi kafiye ye, nivîsandina wê jî rehet dibe û her wiha nivîskarê mesnewiyê heta bixwaze dikare dirêj jî bike. Ji ber vê yekê ye ku mijarên mîna evîn û serpehatiyên aşiq û maşûqan, şehrengîzî, mijarên dîdaktîk ên exlaqî û dînî bi cureyê mesnewiyê rehet dikarin bînin nivîsandin.

Dema ku em li gor mijarên xwe dabeşkirineke cureyên helbestê bikin. Em dikarin bibêjin ku her yek ji van bi awayeke rûxsarî mîna terzê mesnewiyê dikare bête nivîsandin. Ji bo vê nimûneyên wek Munacat, Siyer, Mewlûd, Mi'raciye, Şemail Hilye, Menzûmeyên Eqâidê, Mehşer, Menzûmeyên Fiqhê, Tecwîd, Meqtel, Cengname, Tesewwuf, Pend û Exlaq, Menzûmeyên Gramerê, Ferheng, Çîrok-Destan, Geşt û Behariye, Jînenîgarî jî dikarin mîna terzê mesnewiyê bêne nivîsandin.

Mesnewî cûreyeke ku beş bi beş tê nivîsandin e. Ji ber vê yekê di mesnewiyan de çend beşên klasîk ên di serî de tên nivîsandin hene. Ev jî bi piranî wiha ne; beşa yekem munacata Xwedê, ya duyem ne'eta cenabê pêxember û xelîfeyan, ya sêyem jî sedema telîfa berhemê ye. Carinan dibe ku pesn û medhên şêxekî, mîrekî

an jî kesê ku ew mesnewî jê re hatibe nivîsin jî hebe di vê dibaceyê de.

Derbarê van beşên ewil de di gotareke xwe de jî Ayhan Tek şîroveyeke nêzî gotinên me dike: “Şairên edebiyata klasîk dema dest bi mesnewiyekê bikin li gor usûlên dema xwe û ji ber hessasiyetên dînî û civakî, li gor hiyerarşiyekê pêşiyê ji esmanan ber bi erdî ve, ji pîroztiran ve ber bi halê xwe yê şairtiyê ve tên. Pêşiyê bi hemd û sena û munacaeta ligel Xwedê, silav û selewatên li ser rûha Pêxember û Xelîfeyên wî tên û paşî jî şair medha sîltan û beg û padîşahêkê dikin. Li gor vê hiyerarşiyê şair, beriya ku dest bi hikayeta xwe bike beşek bi navê “Sebebê Telîfa Nezmê” dinivîse ku di vê beşê de gotinên xwe yên “şexsî”, dengê xwe yê “ferdî” digêhîne xwendevanî.” (Tek, 2010, Mukaddime, hej.3)

Piştî ku ev beşên serî diqedin êdî nivîskar dest bi meseleya esil dike. Di dawiya mesnewiyê de jî nivîskar dikare xetîmeyerê jî binivîse û ji xwe re an jî ew kesê ku jê re hatiye nivîsîn re dua bike. Wekî din bi piranî di malikên dawî de derbarê nivîskar de agahî, mexlesa nivîskêr, dema nivîsîna berhemê, bi temamî hejmara malikan û carinan jî cihê ku lê hatiye nivîsîn dibe ku di dawiya mesnewiyê de cih bigirin.

Li gor ku Haluk İpekten dibêje bi gelemperî sedemên telîfê di mesnewiyan de di edebiyata tirkî de wiha ne: “Ev sedem bi piranî ji ber mijarên ku heya wê rojê di edebiyata Ecem û Ereban de hatibe nivîsandin û ger di zimanê tirkî de kêmasiya wê hebe were temamkirin. An jî di civateke şairan de heger ku nivîskar ji hevalên xwe daxwaz û teklîfên bi vî rengî bihîstibe wê yekê wek sedem dide nîşan û dest pê dike.” (İpekten, Ekim 2010, s:60)

Mîna agahiyên H.İpekten di sedemên telîfê de ji bo edebiyata kurdî A.Tek jî kêm zêde heman tiştî dibêje:

“Wekî mesnewiyên bi zimanên din hatine nivîsîn, di yên bi zimanê Kurdî hatine nivîsîn de jî ev klîşe û vehonandin heye. Çawa ku şairên Osmaniyan li hember şairên Farisan bi “heceta” nivîsîna bi zimanê xwe/Osmanî di sebebên telîfên xwe de

pêşkêş kirî, şairên Kurdan jî eynî tişt bi “hecetekê” pêşkêşî xwendevanên xwe kirine.” (Tek, 2010, Mukaddime, hej:3)

Ji bilî van sedeman dîsa mîna ku A. Tek jî li serê rawestiyaye, meriv wê yekê helbet nikare ji bo hemû mesnewiyan bibêje. Yên ku bi vî rengî jî dest pê kiribin hene yên ku ji ber sedemên dî jî dest pê kiribin muheqqeq hene ku em dikarin bo nimûne Mem û Zîna Ehmedê xanî bidine nîşan. Di sedema telîfa xwe de di beşa 6an de Xanî wiha dibêje û bi vî awayî ji gelekî mesnewî-nûsan cuda dibe:

Sebebê nezma kîtabê bi vî ezmanî di sûretê şekwaya ji dewranî û giliya ji ebnayê di zemanî ku li bal wan yeksan e hunera danayî digel ‘eyba nadanî.

Xanî ji kemalê bêkema! î
Meydanê kemalê dîti xalî¹

Ye’n’î ne ji qabil û xebîrî²
Belkî bi te’essub û ‘eşîrî

Hasil ji ‘înad eger ji bêdad
Ev bid’ete kir xilafê mu’tad

Safî şemirand vexwari durdî
Manendê durrê lîsanê Kurdî

Înaye nîzam û întîzamê
Kêşaye cefa ji boyî ‘amê

Da xelqî nebêjtin ku Ekrad
Bê me’rîfet in, bi esl û binyad³

1 Meydana kemalê dîti xalî. (s.)

2 Ye’nî ne ji qabil û feqîrî. (r.) (H.Ş)

3 Bê me’rîfet in, bê esl û bunyad. (n,s.)

Enwa'ê milel xudankitêb in
Kurmanci tenê di bê hisêb in

Hem ehlê nezer nebên ku Kurmanc
Eşqî nekirin ji bo xwe armanc*
(Ehmedê Xanî, 2011, r:41-42)

Di vir de û dewama vê de jî em
dibînin sedemê telîfa mesnewiya
Mem û Zînê ne mîna mesnewiyên
dinê sedemên klasîk in. Em dibînin
ku hîsiyatek û êşeke netewperwerî vê
mesnewiyê pê daye nivîsandin.

Ji bilî dabeşkirina beşan di mesne-
wiyan de bi gelemperî bikaranîna
weznên arûzê yên kurt in û ji bo
mînak bi awayeke gelemperî weznên
arûzê yên ku tên bikaranîn ev in:

Fe'îlatun fe'îlatun fe'îlun
Failatun failatun failun
Mefa'îlun mefa'îlun fe'ûlun
Fe'ûlun fe'ûlun fe'ûlun fe'ûl

Di mesnewiyan de her malikek bi serê
xwe wateyeke xwe heye. Yanî her
malik di nav xwe de wateya xwe te-
mam dike û her wiha tîkiliya malikan
a bi hev re jî zêdetir li ser mijara hev-
par e. Wekî din di mesnewiyan de her
malik xwedî kafiye yê cuda cuda ne
ku ev jî ji bo nivîsandineke dirêj gelek

Bi hizra min, ev nîvmalika ha li gorî nus-
xeya Mamzîdî, herweku ku me nivîsand,
da ku xelk nebêjin Kurd bê me'rifet û
bê esl û binyad in." Belkû dibêje: "Min
ev kitêba bi zimanê Kurdî nivîsand, da
ku xelk nebêjin, bi esl û binyada xwe
gelê kurd bê me'rifet e.(H.Ş)

asan çêdibe. Ji bo mînak:

Li ser Lewhê Qelem ger-
ya ji heq da -----a
Tulû'ê fecrê 'uşşaqan şe-
feq da -----a
Ji bêhna xonçeyê baxê
meya saf -----b
Mu'tter bû gulistan qafê ta qaf
-----b

Me lew hatin bi nizmê in hi-
kayet -----c
Ji neqlê rawiyan min kir rîwayet
-----c

Der eyyamê Suleyman pe-
yamber -----d
Di Misrê da hebû şahêk mu-
zeffer -----d
(Siyahpoş, 2011, r:11)

Di nivîsîna mesnewiyan de nivîskarê
ku pênc mesnewî nivîsî bin, dibine
xwediyê xemseyekê û ev yeka jî
zêdetir piştî ku di edebiyata îranî de
Nîzamiyê Gencevî nivîsiye bûye ade-
tek di nav nivîskarên mesnewiyê de. Ji
ber vê yekê ye ku naveke Xemseyê ya
din jî "Pênc-genc" e. Ji bilî vê yên ku
şêş mesnewiyan jî nivîsîne hene mese-
la Alî Şîr Nevaî ji van kesan yek e. Di
edebiyata kurdî de halîhazir kesekî ku
xwediyê xemseyê be tune.

2.Geşedana Dîrokî ya Mesnewiyê

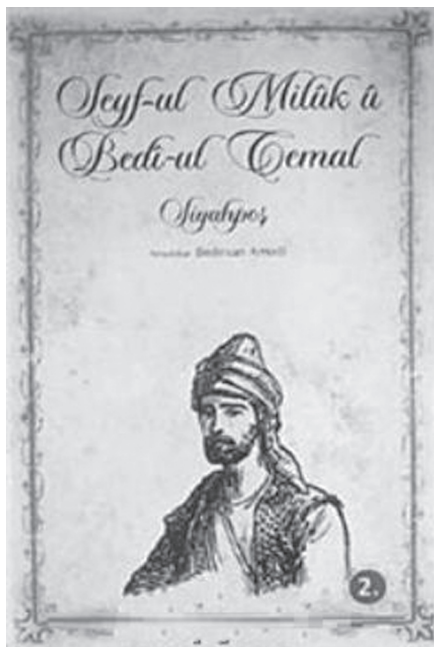
Mesnewî cara yekem di edebiyata fa-
risan de tê dîtin ku ev jî di dema Ha-
run Reşîd de wergera Kelîle û Dîmne
ya ku ji hêla Aban el-Lahikî (mirina

wî: 815) ve ji zimanê pehlewî ber bi zimanê farisî ye.

Piştî vê yekê di edebiyata Farisan de nivîsandina destanên dîrokî bi vê cureyê hatine nivîsîn ku ji bo vê navêke taybet wek “Şehname” jî hatiye lêkirin. Mes’ûdî, Dakîkî û Fîrdewsî di şehnamenivîsînê de kesên herî navdar in bo edebiyata Farisan. Wekî din kesê herî navdar ên ku di edebiyata farisî de bi vê cûreyê nivîsîne ev in: Ayyûkî (Varka û Gulşah), Ênsûrî (Vamîk û Azra), Nîzamiyê Gencevî (Mahzenul Esrar, Husrev û Şîrîn, Leylî vu Mecnûn, Heft-peyker, Îskendername), Ferîdu’d-dîn Attar (Mantiqu-t Teyr) û Sa’dê Şîrazî (Bostan) ne. Bi vî şiklî heya sedsala 16emîn gelekî xurt dewam kiriye. Lê belê piştî wê hêdî hêdî ev cûre nivîs di edebiyata farisî de hejar ketiye.

Di edebiyata erebî de jî cûreyê mesnewiyê bi wergerên ku ji zimanê farisî hatine kirin ve cara ewil tê xuyakirin. Zêdetir wek werger hatine nivîsîn û wekî din di meseleyên fêrbûn û perwerdebûnê de jî hatiye bikaranîn di edebiyata erebî de. Ereban vê cureyê wek mesnewî bi lêv nekirine. Pêşî jê re gotine “Qesîdeya Muzdewîce” piştê jî ber ku bi behra recesê tê nivîsîn jê re “Recez” jî gotine.

Di edebiyata kurdî de jî helbet tesîra Farisan gelek çêbûye. Lê belê dema ku meriv dêna xwe dide yekemîn

mesnewiya kurdî “Mem û Zîn”ê meriv rastî gelek aliyên resen jî tê. Lê wekî din di kurdî de mesnewiyên ku bi wergerê hatine nivîsîn jî hebûne û ji bilî Mem û Zîna Ehmedê Xanî mesnewiyên taybet û xweser malê kurdî jî hene.

3. Di Edebiyata Kurdî De Mesnewî û Danasîna Sê Heb Ji Wan

Di edebiyata kurdî de mesnewiya yekem jî hêla Ehmedî Xanî (1650-1707) ve bi navê “Mem û Zîn”ê mesnewiyek hatiye nivîsîn. Dîsa jî bo zarokan ferhenga ku E. Xanî bi navê “Nûbihara Biçûkan” nivîsiye aliyê xwe yê rûxsarî ve dikeve nav cûreyên mesnewiyê.

Di edebiyata kurdî de ji bilî berhemên resen û xweser malê kurdî ne mesnewiyên werger jî ji zimanê farisî hatine wergerandin. Ji bo vê jî heger em mînakê bidin muheqqeq “Leyla û Mecnûn” a Harisê Bedlîsî (Siwadî) dê cihê xwe bigire.

Ji bilî berhemên ku cureyên wan mesnewî ne, hin berhem jî hene ku ji aliyê rûsarî ve mîna mesnewiyê hatine nivîsîn lê ji aliyê naveroka xwe ve cureyên cuda ne. Ji bo vê jî “Mewlûd” a Melayê Bateyî, “Nehcu-l Enam” a Mela Xelîlê Sêrtî (1750-1843), “Menzûmeya Eqaidê” ya Şêx Hebibê Qadî (m. 1978), “Menzûmeya Tecwîdê” ya Seydayê Licî (1912) meriv wek mînak dikare bide nîşan.

Çend mesnewiyên bi kurdî:

- 1-Mem û Zîn: Ehmedê Xanî (1650-1707)
- 2-Leyla û Mecnûn: Harisê Bedlîsî/Siwadî
- 3- Yûsuf û Zuleyxa: Harisê Bedlîsî/Siwadî (1700/1738-1775)
- 4- Yûsuf û Zuleyxa: Selîmê Silêman
- 5- Mewlûd: Melayê Bateyî
- 6- Siyera Cenabê Pêxember: Mela Nûrullahê Kodişkî
- 7-Rewdetu’n-Ne’îm: Şêx Ebdurrehmanê Axtepî
- 8-Nehcu-l Enam: Mela Xelîlê Sêrtî
- 9-Seyf-ul Milûk û Bedî-ul Cermal: Siyahpoş (m.1831)
- 10- Gulzarê Can: Mela Arif

kurê Yûsifê Dêrsilavî (Stewr)

11- Yûsuf û Zuleyxa: Mela Arif kurê Yûsifê Dêrsilavî (Stewr)–(2004)

12-Leyla û Mecnûn (1732):

Mela Mihemedê Qulî Kendoleyî

13-Leyla û Mecnûn: Şêx Mihemed Can (1858-1909)

14-Leyla û Mecnûn: Hecî

Ebdulfettahê Hezroyî (1892-1975)

15- Leyla û Mecnûn: Mela Mihemedê Hezanî (1939-...)

3.1.Mem û Zîn: Ehmedê Xanî (1650-1707)

Gelek destxetên vê berhemê hene, lê li vir agahiyên ku emê jê bidin ji destxeta ku Nûbihar li ser xebitiye a “Ezîz Kurê Şîrbarê Mamzêdî” ye. Berhem bi wezna arûzê û bi qalibê (Me’fûlu mafa’îlun fe’ûlun) ve hatiye nivîsandin. Her beytek wê di nav xwe de bi qafiye ye. Li gor van taybetiyên xwe em dikarin bibêjin ku wek cûreya mesnewiyê tê pejirandin. Hemû li ser hev di vê destxetê de ji 60 beşan pêk tê. Beşa yekem bê serenav e, yên di her yek ji wan serenavek wan heye. Bi awayeke pexşankî hatine nivîsandin. Beşên Mem û Zînê bi giştî wiha ne:

1.

2.Te’dad nî’metşumarî û tekrar şukurguzariya Barî Di sûretê ayînedarî û perwerdariya perwerdigarî da digel îxtimama bi munacatek muxteserê kurdî

3. Di ne'ta qelemê mesnû'at û serdefterê mewcudat û 'eqle me'qulat û pêşdestê mexluqat: hezretî seyidus-sadat muhemmedu-l mustefa 'eleyhî efdelus-selewat

4. Îstîd'ayê şefa'et û îstîşfa'ê mexfîretê ji cenabê sahibê serîrê şefa'etê di sûretê mî'racê da bi bal hezretê 'izzetê

5. Eş'ara medîheta tewai'fê di kurdan e bi şeca'et û xîretê Îzhara bedbextî û bêtalî'ya wan e digel hinde semahet û hemîyyetê

6. Sebebê nezma kîtabê bi vî ezmanî di sûretê şekwaya ji dewranî û giliya ji ebnayê di zemanî ku li bal wan yeksan e hunera danayî digel 'eyba nadanî

7. Fihristê seraxazê kîtabê exbar û eş'ar û ne'tê elqab û asar e di sûretê î'tîraf û îqrara bi 'ecz û însarê digel î'tîzara guftarê

8. Mebdeê meqal edi ne'ta hakimê bohtanê xudan-îqbal emîr Zeyneddîn îbnî Emîr Ebdal digel wesfa herdu hemşîreê di wî, di sahibcemaî zîn û sitî yê di bê mîsal

9. Tehsîna qumaş û kalayê walayê husna hebîban e 'umûmên te'rîza cewherê buhayê cemala Sitî û Zînan e mexusûsen

10. 'Etfê 'enan û licam Bi serencamê Kalam

11. Destana beyana Newroza sultanî

tesmiyeyê mewsimê surûr û şadimanî bi mersûmê qedîmê Kurdistanî ku wan digotê: "sersal" 'ed dikirin bi 'îdê wîsal

12. Bideriketina şehriyane bi deştê ji bo seyрана sersal û geştê

13. Murexesbûna wuşaqan bi gulgeştê sersalê Rexbetkirina wan e bi bazara husn û cemaî

14. Mulaqîbûna Tacdîn û Memê ye bi Sitî û Zînê Mustexreqiya wan edi beh-
ra 'eşq û evînê

15. Hişyariya Memê û Tacdîn elji bêhişî û mexmûriya şeraba 'eşqê Agahî û xebardariya wan e Ji sebeb û wasîteyê wemqê

16. Mu'awedeta Sitî û Zînê ji sersal û geştê Îstîtla'a dayeê li macera û serguzeştê

17. Tekrar îstîxbara dayeê ji kunhê macerayê Tesrîh û teqrîra wan eji key-
fiyeta Te'sîr a hewayê

18. Tefehus û tefe'ula Dayeyê ji Remmalî ji keşfa heqîqeta wî ehwalî

19. Dewlet û teqrîr Remmalî ye ji bo Pîrê muwafiqê mafîzzemîr û muxalîfê teqrîrê

20. Hemsuhbetiya wuşaqan, bi hem-
xelwetiya muştqaqan waqîfiya wê ye li
ser weqtê 'uşşaqan

21. Vegeryana dayeê vi ba dilda-
ran Agehkrina wan eji îsm û resmê
birîndaran

22.Şifabexşiya tebîbeê li derdê 'elîlan
şefeqet û merhemeta Mîr e li halê
zelîlan

23.'Erûsiya Sitiyê ji bo Tacdînî tehiyê
esbabê şahiyê ye ji bo tehniyyeya
xemgînî

24.Meqalê îşt'alê şem'ê cemalê
mehbûb emeqamê întîqalê îşt'alê
wîsalê metlûb e

25.Wusûlê ke'beyê murad û tewaf e û
husûlê meqsed û meramê zûfaf e

26.Hîleperdazî û fitneengîziya Bekir
e ji hesedwerziya li Tacdîn ku bûyî
sebebê Mîr neda Memê, Zîn

27.Naumîdiya Zînê ye ji dewleta wes-
let û hezretê Derdmendiya wê yeji
kurbeta firqet û hesretê

28.Hemdemîya Zînê digel xeman bi
sebebê nîfaq û naî'timadiya hemdeman

29.Mu'atibiya Zînê digel Sitiyê Gazin-
da hûriyê ji periyê

30.Mukalemeê hemrazê şem'e
Mudawemeê xûnrezê dem'e

31.Bilbiliya Zînê ye digel perwaneê
Perwaniya wê ye digel dîwaneê

32. Mecnûniya Memê ye ji 'eşqa
Leylayê û Wamiqiya wî ye ji derdê
'Ezrayê

33.Muxatebeya Memê ye digel şetê
Cizîrê Mucawebeya ji 'eşqa bênezîrê

34.Mebahisiya Memê ye digel bayê
Hewadariya digel hewayê

35.Mucadeleya Memê ye bi dilê 'kul
ra Muharebeya perwaneê bi bulbul ra

36.Çûna Mîr Zînedîn ebi seyd û
nêçîrê azadiya Memê û Zînê ye ji
qeyd û zincîrê

37.Dastanê bostanê cennetnîşanê
mîra ne ku bûye meme'ulbehreyna
'eşqa herdu dilefigaran û metle'un-
neyyireyna şewqa husuna herdu
gul'êzaran

38.Rehayiya Zînê ye ji qeyda te'elluqa
exyaran tenhayî û tekelluma wê ye
digel belg û daran

39.Teqazayê da'iyeyê dîdarê dildar
û mûlaqat e ji bo Memê jar ji cenabê
wahibu-l meram û qaziyu-l hacat

40.Vegeryana mîr û mîrzan e ji şîkarê
Serxweşiya Mêmê û Zînanê ye bi
meya dîdar ^ Bêxeberiya wan e ji ser-
dehatina Mîr e di weqtê êvar e

41.Rabûna Tacdîne ji dîwanê di wê
demê da sohtina mal û mulkan e di
riya Memê da

42.Agahiya Mîr eli 'eşqbazî û yariya
Mem û Zînan bi îfşa îlqaya neyaran û
muzebzebînan

43.Şetrencebaziya Memê û Mîr e bi
şertê dilxwaz vedana damê tezwîr e ji
bo keşfê raz

44.Xulûsiyet û xelasiya Memê ye di
xelweta zindanê da ji sîfatêd heywanî
muşareket û muşaleketa wî ye bi
exlaqêd rûhanî

45.Me'yûsiya Zînê tye Bi sebeb
mehbûsiya Memê Me'nûsiya wê ye Bi
xem û derd û elemê

46.Tehewurra Tecdîn e ji xîreta birayî
meşwerta digel birane li xelasiya
bênawayê

47.Te'essub û tedareka Tacdîn û bi-
ran e bi emrê xîretê siwariya wan eli
hespê hemiyetê

48.Tedbîra Bekir eji bo def'a mezen-
net û 'înadê Tezwîra wî ye ji tîrsa fitne
û fesadê

49.Nesîheta sahibxerezê pîrmerezê
dilkul ji bo Mîrê bêtemîzê sadedil

50.Rûxetdana Mîr elî dîtina dildarê
Bêhişbûna Zînê ye ji zewq û şewqa
dîdarê

51.Tewiye û tedareka Zînê e ji bo
sefera axîretê Tehiyyeê esbabê cîhaz e
ji bo 'erûsiya cennetê

52.Peşîmanîya Mîr Zînedîn eli Me-
hebbeta Mem û Zînan merhemeta wî
ye li halê nazenînan mirina Memê ye
bi axîftina birînan

53.Te'ziye û matem û mersiye û
şîwena Memê şehîd e Mirina Bekirê
şeqî bi destê Tacdînê se'îd e

54.Îltîmas û istid'aya Zînê ye ji bo
Bekirê mufsid ra 'Uzurxwahiya wê ye
ji bo ewê mulhid ra

55.Techîz û tekfîn û tedfîna Memê
mehrûmê xemgîn e Hemnefes û
hemqefesbûna bi fewta Zîna nazenîn
3u xemrevîn e

56.Teswîlê tefawit û îxtîlafê xîlqet
eTEmsîlê teqazayê sirîstê tînet û fitret e

57. Mîsalê serencamê benîadem û
mealê ne bi hesab zahîrê sûretê hal
e Belkî mete'ellîqê batinê me'na û
mewqûfê meşîyyetê zulcelal e

58.Îsbatê xewas û kemalê cewherê
'eşq e ku kîmiyayê ekber û gûgirdê
ehmer e ji bo xudanî, lewra behîmî û
dirrindî û şeytaniyê dikete melek di
nefsa însanî

59.Beyanê meratib û medaricê sulûk
û wisûlê îlellah e û merasimê fenayê fî
Ellah û beqayê billah e

60.Xatemiya kîtab û nameê di sûretê
xitaba digel xameê herçend xerez
xetmê kalam e Lakîn li mutekellmî
îham e

3.2.Leyla û Mecnûn: Harisê Bedlîsî/ Siwadî (1700-1738-1775)

Çend nusxeyên cuda cuda yên vê
berhemê hene. Dema nivîsandina vê
berhemê tam ne zelal e, lê du îhtîmal
hene ku ew jî yan 1748 an jî 1758
e. Wekî din derbarê şikl û rûxsariya
vê berhemê de li gor nusxeya ku
Nûbiharê weşandiye, Dr. Abdurrah-
man Adak van agahîyan bi me re
parve dike:

"Berhem bi terzê mesnewiyê hatiye
nivîsandin û her beyteke wê di nava
xwe de bi qafiye ne. Bi gotîneke di
her du misra'ên her beytekê hem-
qafiye ne. Hijmara beytên wê li gor

nusxeya Nûbiharê 771 e. Berhem li ser wezna erûzê ji behra Heceze bi qalibê (Me'fûlu mafa'îlun fe'ûlun) hatiye nivîsandin. Ev qalib her wiha qalibê Mem û Zîna Ehmedê Xanî ye. Li gor nusxeya Nûbiharê Leyla û Mecnûna Harisê Bedlisî 19 beş in. Sernavê beşan wekî terza klasîk ya mesnewiyan bi pexşanî lê bi sec' hatiye îfadekirin. Lê jêr em dê li gor nusxeya Nûbiharê cih bidin sernavê van beşan:”(Adak,2012, r:99-100-101)

1. Bi navê Xwedayê Dîlovan û Mihriban
2. Îqrara bi îrsala enbiyan û resûlan û îsbata ku Muhemmed serwer e li wan meqbûlan
3. Sebebê nezma kitabê ji bo hevalan Yanî bi daxwaziya merd û rîcalan
4. Nasîna Mecnûn û Leylê ye bi tebarê wan û sirrebaiya wane di eşqê de Ji wextê zarokatiya wan
5. Sunnetdariya Mecnûn ebe de'wet û şiyandina wî ye li mektebê bi 'adet û aşiqbûna wî û Leyla ye be 'illet
6. Şohreta 'eşqa hedû hebîban û men'a Leylayê ji mektebê digel lebîban
7. Pişkariya Leylayê li dayê û înkara wê ye wê macerayê
8. Bêzarbûna Mecnûne ji mektaba bêhebîbî û amadekirina çare ê eger bibit nesîbî

9. Diltengbûna Mecnûn eji xemê û hîlekirina ji bo wesla hemdemê
10. Ê hevaltiya digel kûviyan Ê derketina wî çiyayan
11. Xemgîniya bab û diya Mecnûn Ê dû'akirina wî ye li 'işqa wane dilxûn Ê dînbûna wî yeli bin banê gerdûn
12. Qebîle û xizme mecnûn be hay û heyla Çûne daxwaziye ji Babê Leyla Ê bêumîd û poşman parehatina wan e Be way û weyla
13. Xemgîniya Mecnûn e ji bona hasilbûna muradê Ê tengîketina wî ye ji sefilî û bêmuradê
14. Xûnbûna destê Mecnûn e be xûnbûna destê Leylê Bêumîdbûna Babê ye ji 'eqî û meylê
15. Xwestina Îbnî Selam e Leyla Li ser rexma Mecnûnê feqîr û 'aşiq û mup-tela
16. Ceng û cîdala Newfel e digel Îbnû Selamî Ji bo Mecnûnê belengaz ê bêcî û bêmeqamî
17. Tezwîca Îbnî Selam e Leylaê Li ser rexma Mecnûn e digel şivanê xêrxwaz Ê xemxwariya şivanî ye ji bo Mecnûnê belengaz
18. Kuştina wehşiyane Îbnî Selamî Ê mirina Leyla ye be bêmuradî û zar û nakamî
19. Şewata canê Mecnûn e ji îftîraqê û hatina wî û koviyan e bi îttîfaqê Ê mirina Mecnûn e ji derdê îştîyaqê

3.3. Seyf-ul Milûk û Bedî-ul Cemal: Siyahpoş (m.1831)

Di hin çapên vê berhemê de navê berhemê wek “Seyf-ul Milûk û Melke Xatûn” hatiye nivîsandin û ya rastî ev berhem bi vê navê xwe di nav miletî de gelekî belav jî bûye. Lêbelê Nûbiharê di çapa dawî ya vê kitêbê de navê wê guherand û kire “Seyf-ul Milûk û Bedî-ul Cemal”. Sedema vê yekê di pêşgotina berhmê de wiha tê ravekirin:

“Çapa yekem ya vê kitêbê bi vî navî bû. Lê ev xeletiyek li ber çava bû. Lewra wek hevevîndarên mîna “Mem û Zîn”, “Leyla û Mecnûn” hwd “Seyfulmilûk û Melke Xatûn” ne evîndarê hev in. Evîndara Seyfulmilûk Bêdî-ul Cemal e ku xuşka Melke Xatûnê ye. Ji bo vê yekê, me navê kitêbê guhert û rastiya wê, angû “Seyf-ul Milûk û Bedî-ul Cemal” nivîsand.” (Nûbihar, 2011, r:7)

Emê ji aliyê rûxsarî jî li gor destxeta ku Nûbiharê çap kiriye hereket bikin. Di vê berhemê de mîna mesnewiyên dî serenavên beşan an jî beş bixwe nehatine eşkerekirin. Lê belê di vê berhemê 13 xezel hene ku ev jî temamî ne li ser hevi n di kitêbê de beş bi beş hatine nivîsandin. Îcar îhtîmalek heye ku nivîskar di şûna serenavên beşan de ji bo eşkerekirina beşan xezel nivîsîbe. Eger wiha be em dikarin bibêjin ku ev berhem hemû

li ser hev jî 14 beşan pêk hatiye. Di berhemê de temamî li ser hev 2883 malik hatine nivîsandin. Li gor wezna arûzê û bi qalibê “Fe’îlatun fe’îlatun fe’îlun” hatiye nivîsandin. Mîna cureyên mesnewîyê ev cûre jî her malikeke wê di nav xwe de bi qafiye ye.

Encam

Helbet dema ku meriv got mesnewî dê ji tiştên ku me nivîsîne zêdetir tişt derkevin pêşberê me. Lêbelê ji aliyê pênasê û danasîna vê cureyê bi awayeke kurt û kurmancî be jî bi sedîsed nebe jî lê ji bo ku meriv kêr zêde xwedî agahiyê be derbarê vê cureyê de ez bawer im ev nivîs dê gelek kêrhatî be.

Wekî din nimûneyên ku me navên wan jimartin helbet di edebiyata kurdî de ne ew tenê ne lê zêdetir yên ku tên nasîn û yên ku di warê xwe de mesela mewlûdname, tecwîdname, evînî hwd zêde derketine pêş me jimart û navên wan da.

Çavkanî:

- Tek, A. (2010). “Li Dor Behsa Patronajê *Mem û Zîna* Ehmedê Xanî”. Mukaddime, Hej: 3 r:45
- İpekten, H. (Ekim 2010). “Eski Türk Edebiyatı: *Nazım Şekilleri ve Aruz*”. dergah yay. İstanbul
- Adak, A. (2012). “Tebiniyên Dersên Paleography û Zanista Helbesta Kurdî”. Mêrdîn Ehmedê Xanî. (2011). *Mem û Zîn*. (Huseyn Şemrexî, Amd.). Stenbol: Weşanên Nûbiharê
- Siyahpoş. (2011). *Seyf-ul Milûk û Bedî-ul Cemal*. (Bedirxan Amedî, Amed.). Stenbol: Weşanên Nûbiharê